

از خوابِ گران خیز!

ای غنچه، خوابیده! چونرگس، نگران خیز
 کاشانه، مارت به تاراجِ غمان، خیز
 از ناله، مرغِ چمن، از بانگِ آذان خیز
 از گرمیِ هنگامه، آتشِ نفسان خیز

از خوابِ گران، خوابِ گران، خوابِ گران خیز
 از خوابِ گران خیز

خاورِ همه مانندیِ غبارِ سیرِ راهی است
 یک ناله، خاموش و اثرِ باخته آهی است
 هر ذرهٔ این خاک، گره خوردهٔ نگاهی است
 از هند و سمرقند و عراق و همدان خیز

از خوابِ گران، خوابِ گران، خوابِ گران خیز
 از خوابِ گران خیز

نائوسِ ازل را تو آمینی، تو آمینی
 دارایِ جهان را تو یساری، تو یمینی
 ای بندهٔ خاکس! تو زسانی، تو زمینی
 صهبایِ یقین در کشش و از دیرِ گمان خیز

از خوابِ گران، خوابِ گران، خوابِ گران خیز
 از خوابِ گران خیز

فریادِ زِ آفرنگ و دلاویزیِ آفرنگ
 فریادِ زِ شیرینی و پرویزیِ آفرنگ
 عالم همه ویرانه زِ چنگیزیِ آفرنگ
 معمارِ حرم! باز به تعمیرِ جهان خیز

از خوابِ گران، خوابِ گران، خوابِ گران خیز
 از خوابِ گران خیز

فرہنگ

خوابِ گران	:	گہری نیند -
خیز	:	(خاستن: اُٹھنا۔ خیزد۔ خیز: فعلِ امر) اُٹھا
خوابیدہ	:	(خوابیدن: سونا۔ اسم مفعول) سویا ہوا۔
نِگران	:	دیکھنے والا، بیٹا (نگریستن، مصدر)
رفت بہ تاراج	:	(بہ تاراج رفت) برباد ہو گیا۔
غمان	:	(غم + ان) غم کی جمع -
آتشِ نفسان	:	شعلہ بیان اور دردِ دل رکھنے والے لوگ -
خاور	:	مشرق -
اُتر باخِتہ	:	بے اُتر -
گرہِ خوردہ	:	جسے گرہ لگی ہوئی ہو -
ناموسِ ازل	:	اللہ کی ازلی امانت، دینِ اسلام، منصبِ خلافتِ الہی -
آسینی	:	(آسین + ی) تو آسین ہے -
دارایِ جہان	:	کائنات کا مالک، اللہ تعالیٰ -
یسارویمین	:	بایاں اور دایاں، مراد ہے دست و بازو خلیفۃ الہی -
صہبا	:	شراب -
درکش	:	(درکشیدن: چٹھانا، بی جانا۔ فعلِ امر) بی جا!
ذیر	:	بُت خانہ -
آفرنگ	:	فرنگ، انگریز، انگلستان، مغربی دُنیا -
دلآویزی	:	دلکشی -
شیرینی و پرویزی	:	ایران کی مشہور رُومانوی داستان خسرو و شیرین فرہاد و شیرین کی
	:	تلمیح۔ اس سے مراد محبوبیت اور حیلہ گری اور دغا بازی ہے -
چنگیزی	:	چنگیز خان جیسا عمل، ظلم و ستم -
معمار	:	بنانے والا -
باز	:	پھر، ایک بار پھر -

تمرین

- ۱- تَهْدِيْ اقبال از این منظومہ چیست؟
- ۲- چرا اقبال شوقِ را "غمارِ سیرِ راہی" گفته است؟
- ۳- مقامِ بشر در نظرِ اقبال چیست؟
- ۴- اقبال چرا فرنگِ را دوست ندارد؟
- ۵- منظومہ "معمارِ حَرَم" کیست؟
- ۶- مندرجہ ذیل استعاروں کی وضاحت کیجیے : غنچہٴ خوابیدہ - نرگس - مرغِ چمن - دیرِ گمان - چنگیزی -
- ۷- سبق میں استعمال ہونے والے کن الفاظ میں "یائے مصدری" سے اور کن میں "یائے خطاب" الگ الگ لکھیے۔
- ۸- تیسرے بند میں استعمال ہونے والے متضاد الفاظ الگ الگ لکھیے۔